

САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ БЕЗБЕДНОСТИ*

Драгутин Сретовић, Мирослав Талијан, Хатица Бериша
Универзитет одбране у Београду, Војна академија,
Школа националне одбране

Очигледно је да схватање безбедности у прошлости није било исто као данас, нити ће такво бити у будућност. Док је безбедност некада подразумевала само очување живота, данас је то очување друштва, заједнице, природе и техничких система које служе човеку.

Безбедност је комплексан појам око чијег дефинисања није постигнут општи консензус у друштву. Разлози за претходно наведени статус појма безбедности су многобројни. Основни разлог могуће је наћи у различитим перцепцијама тог појма, које имају различите узроке. Најчешћи проблем је одређивање обухвата појма безбедности, али постоје и разлози који су последица различитог схватања безбедности.

Рад указује на проблеме дефинисања и схватања безбедности, а презентовани су и нови концепти безбедности кроз идеје Копенхашке школе студија безбедности. Такође, уочени су и класификовани изазови, ризици и претње.

Кључне речи: *безбедност, изазов, ризик, претња, студије безбедности*

Појам и класификација безбедности

Безбедност је комплексан друштвени феномен, који је настао када и живи свет, односно човек. Основну преокупацију сваког живог бића представља његов опстанак, развој и обезбеђење наставка врсте.¹ Проучавањем историје људске цивилизације може се уочити да је безбедност један од најстаријих и најважнијих друштвених феномена о којем људи размишљају и расправљају од тренутка када су постали свесни свог места и положаја у природи, па до данашњих дана.

Данас се реч безбедност користи у великом броју различитих друштвених области, као што су политика, здравство, информатика, економија и финансије, екологија, спорт, психологија, архитектура и друге. Безбедност је појам који се помиње и проучава, како у друштвеним и хуманистичким, тако и у природним и техничким наукама. У политич-

* Рад је настао у току школовања потпуковника Драгутина Сретовића на Генералштабном усавршавању ШНО, уз непосредну сарадњу и подршку наставника из Катедре стратегије.

¹ Љубомир Стајић, Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007, стр. 25.

ким наукама и науци о међународним односима заузима посебно место и представља један од централних појмова, а настала је и засебна поддисциплина – *студије безбедности*,² у чијем се центру пажње налази. Појам безбедности, развојем друштва, проширио се са традиционалног војног на друге секторе, а истовремено се продубио са државе на недржавне релевантне објекте. Тако су настали појмови попут економске, социјеталне, политичке, еколошке, људске, колективне и глобалне безбедности.³

Чињеница да је реч безбедност изузетно распрострањена и да се користи у различитим областима живота и рада указује на потребу свеобухватне и квалитетне научне интерпретације проблематике безбедности. Феномен безбедности је, на први поглед, свима познат, тако да већина људи има одређену представу и изграђен став о њеном значењу и олако улази у расправе о њој, али потешкоће настају када она треба да се објасни. Због тога је неопходно анализирати порекло речи безбедност, размотрити постојеће дефиниције безбедности и концепт безбедности, анализирати секторе безбедности и размотрити нивое анализе безбедности.

Појмовно одређење безбедности

Етимолошки посматрано, израз *безбедност* настао је од речи *без* (непостојање, одсуство) и *беда* (велико сиромаштво, положај који изазива презир, невоља, несрећа, зло) и представља стање онога који је осигуран од опасности, заштићен, сигуран, безопасан. Поред израза *безбедност*, у српском језику је у употреби и израз *сигурност*, који етимолошки вуче корен од латинске именице *sēcūrītas - ātis* (мир духа, безбрижност, сигурност, безопасност) и придева *sēcūrus* (без бриге, безбрижан, без бојазни, који се не боји никакве опасности).⁴ У српском језику ове две речи често се употребљавају као синоними, мада реч *сигурност* има шири смисао, нарочито у области првобитног значења латинске речи *sēcūrītas*, где се не подразумева само одсуство опасности, него и извесност, самопоуздање, па и лакомисленост.⁵

Реч *безбедност* у употребу су, у I веку пре нове ере, увели римски државник Цицерон и песник Лукреције, подразумевајући под тим изразом филозофско и психолошко стање ума, односно субјективно осећање одсуства туге и бриге. Од I века нове ере, као и током средњег века, појам безбедности коришћен је у политичком смислу и повезиван је са појмовима *слобода* (латински *libertas*), *мир* (латински *Pax Romana*, *Pax Christiana*) и *постојаност власти* (латински *securitas Augusti*). Почев од XVI века појам безбедности везује се за *јавну безбедност* (латински *securitas publica*), која је подразумевала заштиту поданика од стране владара у миру, као и подршку поданика владару током рата.

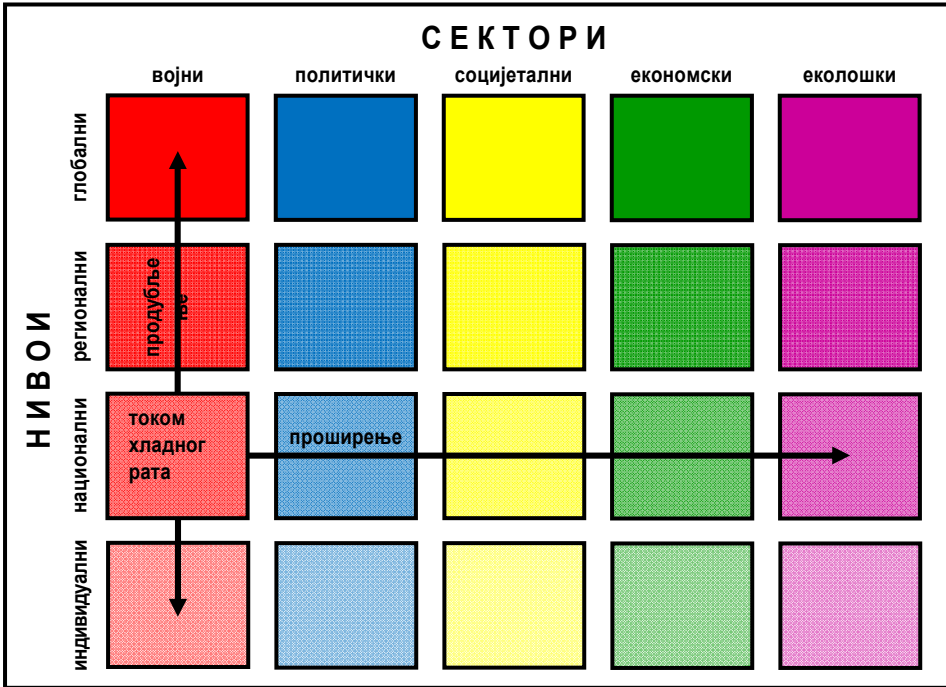
² Поддисциплина „студије безбедности“ понекад се назива и „наука о безбедности“ или „студије међународне безбедности“.

³ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 25-26.

⁴ Исто стр. 26.

⁵ Предраг Илић, „Семантичко-лексикографски аспекти појма безбедности“, Војно дело, јесен/2011, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2011, стр. 85-99.

Завршетак хладног рата и транзиција у друштвеним наукама довели су до проширења, продубљења и обогаћивања концепта безбедности (слика 1). Концепт се проширио са чисто војне на остале димензије друштва, као што су политика, екологија, економија и друге. Упоредо са променама у перцепцији стратегијског окружења, део академске заједнице почео је постепено да проширује значење концепта безбедности са војног на друге секторе. Напуштање идеје да је држава једини референтан објект безбедности (оно што је потребно заштитити) и субјект безбедности (оној који штити) довело је до продубљења концепта безбедности. Као референтни објекти међународне безбедности појављују се појединци, друштвене групе, региони и сам међународни систем. Поред тога, концепт безбедности се и обогатио ослањањем на знања развијена унутар других хуманистичких наука. За разлику од традиционалних хладноратовских разматрања безбедности, која су имала основни задатак да „решавају проблеме” и да се примењују у међународној реалполитици, након периода хладног рата студије безбедности постају отвореније за остале друштвене науке, а посебно за критичку друштвену теорију, која није била заокупљена „решавањем проблема” већ њиховим критичким преиспитивањем. Другим речима, са попуштањем глобалних тензија, крајем осамдесетих година XX века, концепт безбедности све чешће почиње да се анализира са становишта социологије, филозофије, антропологије и других друштвених наука.

Слика 1 – Проширење и продубљење концепта безбедности⁶

⁶ Слика 1 је преузета из Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 33.

Након терористичких напада, изведених 11. септембра 2001. године, поново је преусмерен начин на који се безбедност посматра. Интензивирање је већ постојећи постхладноратовски тренд да не војне и недржавне претње, као што је тероризам, долазе у први план. Међутим, док је деведесетих година XX века ова тенденција тумачена релативно оптимистично, догађаји од 11. септембра показали су сву разорност коју такве претње могу имати по међународни мир и безбедност. Као резултат тога неке државе су посегнуле за традиционалним војним средствима у одбрани од нових не војних претњи. Ови догађаји указали су на „тамну страну глобализације” а међународни либерални поредак довели у дилему која гласи: како се борити против глобалног тероризма, а не подрити темеље слободног света? Упоредо с тим, релативно опадање моћи САД, изазвано пре свега растом осталих, покренуло је регионалне безбедносне динамике широм света, а заједно са тим и нову трку у наоружању.⁷

Ширење истраживачког поља безбедности подразумевало је и ширење садржаја појма безбедности, што је знатно отежало његово једнозначно дефинисање и проузроковало постојање релативно великог броја дефиниција безбедности, од којих су неке дијаметрално различите. Безбедност је дефинисана у разним периодима, на основу различитих приступа и виђења и са различитим сврхама и циљевима, тако да означава различите ствари за различите људе у различито време. Дефиниција појма безбедности у постојећој научној теорији нема опште прихватљив садржај, јер се тим појмом обухватају веома различити елементи, појаве и односи у друштвеној, природној или техничкој сфери. Због тога су поједини аутори овај појам окарактерисали као „суштински споран концепт”.⁸

У свом основном и најопштијем значењу безбедност представља „тежњу ка одсуству претњи”.⁹ Према Едварду Коложеју (Edward Kolodziej) безбедност се може дефинисати као „посебан облик политике који настаје оног тренутка када су актери спремни да запрете силом или употребе силу како би постигли жељени исход”.¹⁰ Без обзира на то што се појам безбедности ограничава на претњу, односно на употребу силе између друштвених актера, његова дефиниција је корисна јер безбедност третира као облик политичких односа. Према Арнолду Волферсу (Arnold Wolfers) „безбедност, у објективном смислу, мери одсуство претњи по усвојене вредности, док у субјективном значењу она представља одсуство страха да ће те вредности бити угрожене”.¹¹ Волферсова дефиниција истиче две важне димензије безбедности – субјективну и објективну и значајна је због чињенице да, како за појединце тако и за друштвене групе, одсуство страха може бити подједнако значајно, ако не и значајније од „објективног” одсуства претњи. Поред објективног и субјективног дефинисања безбедности, постоји и интерсубјективно разумевање овог појма. Према овом схватању, безбедност није ни објективна ни субјективна већ интерсубјективна

⁷ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 27-32.

⁸ David A. Baldwin, „The Concept of Security”, *Review of International Studies*, Vol. 23, No. 1, January 1997, pp. 10-12.

⁹ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, pp. 18.

¹⁰ Edward A. Kolodziej, *Security and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, pp. 22.

¹¹ Arnold Wolfers, „National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4, December 1952, pp. 481-502.

конструкција, односно говорни чин којим представници државних или неких других власти проглашавају стање угрожености и на основу тога добијају легитимитет за предузимање мера које иначе не би биле легитимне.¹²

Такође, једну од најобухватнијих интердисциплинарних дефиниција појма безбедности новијег датума дао је Радослав Гађиновић, према коме је „безбедност стање које људској популацији гарантује континуитет слободног функционисања из којег се развијају процеси изградње стварног осећаја слободе, правде и здраве животне средине где се слободно живи, ради и развијају сопствене интелектуалне способности”.¹³ У том смислу, термин безбедност користи се за означавање много ширег појма од изворног значења, при чему се под њим подразумева жељено стање система које се постиже отклањањем претњи и ризика који долазе из и изван система.

Сасвим је очигледно да безбедност, с једне стране, представља динамичан и варијабилан процес који се стално мења, односно прилагођава, у зависности од могућности препознавања и схватања извора и облика угрожавања вредности, односно свеукупног капацитета државе, а с друге стране могућности развоја безбедносних капацитета, односно безбедносне теорије и праксе усмерених ка елиминасању или неутралисању угрожавања безбедности друштва на свим нивоима. У зависности од односа ових фактора, као и утицаја који на њих остварује низ других фактора, мења се и постојеће стање безбедности.

Сектори безбедности

За разлику од периода хладног рата, када се појам безбедности односио, пре свега, на војну безбедност суверених држава, након пада Берлинског зида концепт безбедности је проширен са чисто војног на не војне аспекте. Државе су све мање биле забринуте да ће их угрозити друге државе, а њихову пажњу почеле су да заокупљају нове претње, попут тероризма, миграција, климатских промена, пандемија и других. Група теоретичара, окупљених око *Копенхашког института за истраживање мира* (Copenhagen Peace Research Institute – COPRI), развила је секторски приступ безбедности како би аналитичким оквиром обухватили новонасталу безбедносну динамику. Према овом аналитичком оквиру, поље изучавања проширено је са *војног* на још четири сектора безбедности: *политички, економски, социјетални и еколошки*. У стварности, већина безбедносних проблема представља комбинацију више безбедносних сектора, који се међусобно преплићу и утичу једни на друге, а њихово стриктно одвајање користи се само у аналитичке сврхе. Упркос наведеном преплитању, секторски аналитички оквир олакшава да се различите безбедносне динамике организују и концептуално разликују, ради бољег схватања ове комплексне друштвене стварности.¹⁴

¹² Barry Buzan and Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, pp. 33.

¹³ Радослав Гађиновић, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 14.

¹⁴ Радослав Гађиновић, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 114-115.

Војна безбедност, односно тежња ка слободи од војних претњи, представља историјско полазиште студија безбедности. Од њиховог настанка, након Другог светског рата, па до осамдесетих година XX века, појам безбедности био је уско схватан само у војном виду безбедности, при чему су и способности и претње исказивани искључиво у војној димензији. Такав приступ безбедности заснивао се на уверењу да се само повећањем војне моћи може достићи или повећати безбедност, односно смањити вероватноћа од пораза.¹⁵

У периоду хладног рата само помињање речи безбедност подразумевало је војну динамику између суверених држава. Током наведеног периода доминирао је реалистички приступ међународној безбедности, који је углавном био концентрисан на војне односе између суверених држава, пре свега на односе између великих сила. Према овој концепцији, међународни систем је анархичан, а државе саме морају да се брину о својој безбедности јер изнад њих не постоји већи ауторитет који би им гарантовао безбедност. Оне никада не могу имати пуно поверење у намере других, због чега живе у константној безбедносној дилеми, а међународни систем је стабилан само ако у њему постоји равнотежа снага.¹⁶ Развој нуклеарног оружја узроковао је да нуклеарни сукоб суперсила представља претњу која је у други план стављала све остале војне и не војне изазове безбедности. То је инспирисало стратешке мислиоце да развијају нове концепте, попут „нуклеарно одвраћање”, „способност другог удара”, „међусобно загарантовано уништење”, „офанзивно-дефанзивна равнотежа” и „нуклеарна стабилност”.¹⁷ Академске дискусије о војној безбедности током хладног рата биле су углавном под утицајем војнотехнолошких промена и имале су за циљ да помогну доносиоцима одлука западних земаља у формулацији и спровођењу безбедносне политике.¹⁸

Без обзира на промене у међународној политици, до којих је дошло у последње две деценије, односи војне моћи између националних држава остали су доминантни у сектору војне безбедности. Држава више није једини, али је и даље централни актер међународне политике, а релевантност претње и употребе војне силе у међународним односима није изгубила на значају, при чему су војни сектор и војне претње безбедности доживели значајне трансформације. Кључни референтни објекат у војном сектору безбедности је територијални интегритет и суверенитет државе. Претње по овај референтни објекат могу представљати оружаном угрожавањем од стране других држава или недржавних актера. Кључни секуритизујући актери у сектору војне безбедности су држава и њени званични представници.¹⁹ Функцио-

¹⁵ Драган Р. Симић, *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ: ФПН, Београд, 2002, стр. 26.

¹⁶ Једна од хладноратовских преокупација била је расправа о односу поларности, односно броју великих сила и стабилности међународног система, при чему су класични реалисти најстабилнијим сматрали мултиполарни систем, а неореалисти биполарни систем.

¹⁷ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 126-128.

¹⁸ Steve Smith, „*The discipline of international relations: still an American social science?*”, *British Journal of Politics & International Relations*, Vol. 2, No. 3, 2002, pp. 374-402.

¹⁹ То се, пре свега, односи на делове света у којима постоји функционална држава са легитимним монополом над применом физичке силе и принуде. Тамо где је држава слаба недржавни актери могу имати значајну улогу секуритизујућих актера у војном сектору безбедности.

нални актери, односно актери који не учествују директно у секуритизацији али је олакшавају, могу бити разнородни, почевши од безбедносних установа задужених за имплементацију безбедносне политике, попут војске и полиције, до субјеката као што су делови бирократије, војноиндустријски комплекс, медији, независни истраживачки институти или одређени утицајни лобији. Као резултат војног секуритизујућег акта усвајају се различите мере – од наоружавања, преко претње употребе силе, до саме употребе силе.²⁰

Под *политичком безбедношћу* подразумева се организациона стабилност поретка у оквиру једне политичке заједнице.²¹ Политичко организовање људи кроз историју било је различито. Некада су то били полиси, империје и границе империја. У последњих неколико векова доминантан облик политичког организовања је држава, тако да се и политичка безбедност односи, пре свега, на организациону стабилност државе. Пошто је сувереност начин на који државе одржавају своју организациону стабилност, она представља и доминантни референтни објекат у сектору политичке безбедности. Референтни објекат, поред организационе стабилности политичких заједница, може бити и неки образац интеракције између њих. У политичком сектору безбедности доминантни секуритизујући актери су државе и њихове политичке елите, али то могу бити и опозиционе политичке партије. Функционални актери могу бити различити, почев од привредне заједнице која жели да постане аутономија и тако подстиче сецесионизам, преко дијаспоре која подржава сепаратистичке снаге, па све до међународног јавног мњења које може бити наклоњено онима који доводе у питање централну политичку власт или идеологију у некој држави.²²

Претње по политичку безбедност усмерене су против организационе стабилности државе и могу долазити изнутра или споља. Унутрашње претње потичу од недржавних актера и усмерене су ка унутрашњем легитимитету државе на једном њеном делу или на целој територији. Спољне претње јављају се у случајевима када једној држави ускраћују признање друге државе или недржавни актери који се налазе изван њене територије. Када је држава политички безбедна изнутра она поседује позитивну сувереност, а када је политички безбедна споља она поседује негативну сувереност. Према Берију Бузану (Barry Buzan) постоје намерне и структуралне политичке претње.²³

Економска безбедност је концепт који је почео да улази у употребу почетком седамдесетих година XX века и данас представља неодојиви део безбедносног речника. У најопштијем значењу, економска безбедност односи се на тежњу ка слободи од економских претњи. Међутим, у покушају да се ова општа дефиниција сузи, долази се до бар пет различитих значења економске безбедности.²⁴ Прво зна-

²⁰ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 129-130.

²¹ Barry Buzan, Ole Waever and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, pp. 141.

²² Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 145-147.

²³ Barry Buzan, Ole Waever and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, pp. 154-159.

²⁴ Vincent Cable, „What is International Economic Security”, *International Affairs*, Vol. 71, No. 2, April 1995, pp. 305-324.

чење односи се на производњу и трговину, које директно утичу на одбрамбену способност државе. Пре свега, мисли се на производњу и трговину војном технологијом и наоружањем, али и другим кључним потрепштинама важним за систем одбране. Друго значење подразумева инструменте економске политике, који се користе као офанзивно или дефанзивно средство безбедносне политике, попут бојкота, рестрикција снабдевања енергентима, санкција и разних облика економске помоћи. Треће значење је способност да се одржи одређени ниво економског развоја у функцији осигурања унутрашње безбедносне стабилности, односно побољшања међународне војнополитичке позиције неке државе. За економски развој заинтересоване су, пре свега, мале и слабе државе, док снажне и моћне државе као средство за постизање унутрашње безбедности третирају одржавање економске моћи, ради одржавања статуса регионалне силе, велике силе или суперсиле. Четврто значење везује се за економску безбедност појединца, која у ужем смислу подразумева приступ храни, пијаћој води и другим намирницама или условима који су неопходни за његово физичко преживљавање, а у ширем смислу укључује и питања запослености, сиромаштва, образовања и слично. Пето и последње значење односи се на глобалну економску, социјалну и еколошку стабилност. Овако дефинисано значење економске безбедности подразумева широк спектар тема, као што су стабилност глобалног финансијског и економског система, мрачна страна глобалног тржишта, исцрпљивање необновљивих ресурса, загађење човекове околине и климатске промене. Основни проблем у суочавању са проблемима економске безбедности, схваћеним на овакав начин, представља непостојање глобалне владе која би могла да управља глобалним економским активностима²⁵ и регулише их.

Економски сектор безбедности обухвата безбедносну динамику у којој су доминантни трговински и производни односи. Идентификовање референтног објекта економске безбедности није једноставно, јер он зависи од нивоа анализе. На индивидуалном нивоу то је економско благостање појединца, које се може дефинисати уже, као преживљавање, и шире, као корпус људских права. На нивоу друштва референтни објекат може бити предузеће или класа. Када је реч о држави, референтни објекат је, у најопштијем смислу, њено укупно економско благостање, односно достигнути ниво привредног развоја. На међународном нивоу референтни објекат је међународни либерални економски поредак, садржан од низа увезаних актера, институција и принципа, који омогућавају несметано функционисање светског тржишта. Сваки од референтних објеката прати сет одговарајућих секуритизујућих актера, који имају капитал да објекат конструишу као угрожен и да у име његове заштите добију легитимитет за спровођење специјалних мера. Секуритизујући актери у економском сектору безбедности такође зависе од нивоа анализе. Када је у питању индивидуални ниво, доминантни секуритизујући актери су владе, које су прихватиле концепт људске безбедности, невладине организације (НВО), борци за људска права и донекле међународне организације, које су концепт људске безбедности уврстиле у свој нормативни дискурс. Када је реч о економској безбедности на нивоу друштва, у случају секуратизације предузећа, секуритизујући актери најчешће су

²⁵ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 161-164.

представници државе, а у случају секуритизације класе, то могу бити раднички покрет или представници владајућих или опозиционих политичких партија. На државном нивоу, секуритизујући актери су, по правилу, представници државе. На међународном нивоу, економски секуритизујући актери су углавном хегемони у опадању, а њима се могу придружити међународне финансијске организације и међународна либерална економска елита.²⁶

Социјетална безбедност представља способност друштва да се одупре претњама по колективни идентитет, односно по све оно што тај колектив чини другачијим од других. Другим речима, социјетална безбедност је способност једног друштва да сачува своје важне особине услед променљивих околности и упркос претњама. По завршетку хладног рата свет се суочио са чињеницом да друштва могу учествовати у безбедносној динамици независно од држава, а често и против њих. Управо то је област која се покушава захватити сектором социјеталне безбедности, а у чијем центру се налази брига за очување колективног идентитета.²⁷

Концепт социјеталне безбедности први је развио Бери Бузан,²⁸ а касније га је преузела група аутора окупљена око *Копенхашког института за истраживање мира*, као један од пет сектора државне безбедности, при чему је напустила Бузаново државоцентрично и објективистичко и развила социјалконструктивистичко схватање социјеталне безбедности. У основи овог концепта налази се друштво схваћено као јединица безбедносне анализе, при чему се оно разликује, како од државе, тако и од било које друштвене групе која не може мобилизирати снажно осећање колективног идентитета. Тако развијен концепт социјеталне безбедности покренуо је интензивну академску расправу, при чему су уследили, с једне стране, афирмативне реакције, а с друге оштра критика. Најоштрије критике упућивао је Бил Мексвини (Bill McSweeney), који се приклањао методолошком индивидуализму, тврдећи да је то једини оправдан приступ у изучавању идентитета. Његова основна замерка била је што Бери Бузан и Оле Вејвер (Ole Waever) задржавају објективистичко схватање идентитета, које према његовом мишљењу није у складу са савременим социолошким увидима и сазнањима.²⁹

Кључни референтни објекат у социјеталном сектору безбедности је колективни идентитет, који је могуће дефинисати као скуп идеја и пракси које одређене појединце идентификују као припаднике неке друштвене групе. Међутим, колективни идентитет није статичка него динамичка категорија, која је у сталном процесу редефинисања. Колективни идентитет који се сматра угроженим може бити национални, етнички, верски, родни, сексуални, расни, племенски, цивилизацијски или неки други, који великом броју појединаца омогућава да за-

²⁶ Barry Buzan, Ole Waever and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998, pp. 100-103.

²⁷ Исто, стр. 178.

²⁸ Бери Бузан развио је концепт социјеталне безбедности у делу *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, у којем је третирао као „одржив развој традиционалних образаца језика, културе, религијских и националних идентитета као и обичаја државе”.

²⁹ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 178-181.

мисле заједницу којој припадају. У савременом свету најмоћнији су, у политичком смислу, национални и верски идентитети. Треба имати у виду да осећање угрожености није довољан предуслов за успешну секуритизацију идентитета. Како би она успела, потребно је да секуритизујући актери поседују довољан симболички капитал. У размишљањима о томе ко поседује довољно ауторитета да друштву укаже на угроженост колективног идентитета, долази се до закључка да су управо недржавни актери ти који указују да се држава не брине довољно о заштити националног или верског идентитета својих грађана. У том смислу, у социјеталном сектору безбедности секуритизујући актери могу бити представници опозиционих организација и покрета, верске вође или национално оријентисани интелектуалци.³⁰ Специјалне мере које се предлажу или усвајају ради заштите социјеталне безбедности могу варирати од културног протекционизма, преко забране употребе језика, депортације и депопулације, па све до употребе силе, убиства и геноцида. Друштва имају два начина да се изборе са овим претњама – први, да бране свој идентитет тако што ће га јачати или умањивати утицај туђег идентитета и, други, да проблем социјеталне безбедности пребаце у политички или војни сектор.³¹

Поред чињенице да је *еколошка безбедност* прихваћена као нормативни концепт, њено значење остало је веома комплексно. Према неким ауторима, под еколошком безбедношћу подразумева се способност нације или друштва да одоли оскудицама животне средине, ризицима и нежељеним променама у животној средини или напетостима и евентуалним сукобима.³² Еколошка безбедност може се дефинисати и као релативна безбедност јавности од еколошких опасности проузрокованих природним или људским деловањем.³³ Термин еколошка безбедност такође се користи за означавање проблема који повезују стање животне средине са интересима националне и људске безбедности.³⁴ Глобални процес секуритизације животне средине започео је шездесетих година XX века и траје до данас, при чему посебно значајан историјски моменат у социјалној конструкцији еколошких претњи представља завршетак хладног рата и делимична десекуритизација војних питања. Свет је XX веку доживео огроман демографски и економски развој, што је проузроковало да свест о проблемима угрожавања животне средине почиње да се

³⁰ Уколико се ради о угрожености националног идентитета, у улози секуритизујућих актера често се јављају опозиционе политичке партије и покрети, који указују на то да држава не води довољно рачуна о очувању нације. Када је реч о представницима мањинске етнонационалне групе, логика је слична, са том разликом што се у овом случају држава представља као претња за очување идентитета. У улози секуритизујућих актера могу се јављати и национално оријентисани интелектуалци, који социјеталним секуритизујућим актом покрећу одређено питање од значаја за национални идентитет. Верске вође се често намећу као политички фактор, изазивајући страхове о угрожености одређене верске групе.

³¹ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 182-186.

³² Jon Barnett, *The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era*, Zed Books, London, 2001, pp. 15-25.

³³ Више о наведеном могуће је прочитати у Elizabeth L. Chalecki, *Environment and Security: A Case Study of Climate Change*, Pacific Institute for Studies in Development, Oakland, 2002.

³⁴ Светлана Станаревић, Филип Ејдус и сарадници, *Појмовник безбедносне културе*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009, стр. 39.

шири, путем еколошког покрета, из научних кругова на неполитичке структуре. То је довело до усвајања многобројних еколошких политика на унутрашњем и међународном нивоу. У последњих неколико деценија, захваљујући интензивирању проблема животне средине, али и активизму, долази до постепене секуритизације животне средине, односно до третирања еколошких проблема као безбедносних проблема.³⁵

У еколошком сектору безбедности кључни су односи човека и природе, а од осталих сектора безбедности разликује се по чињеници да је унутар њега јако тешко пронаћи референтни објекат на нивоу државе, с обзиром на то да климатски проблеми не познају границе и да је њихов домет углавном локалан, регионалан или глобалан, а никада националан. Према Берију Бузану, референтни објекат у еколошком сектору је животна средина, али не као објекат заштите значајан по себи, већ као предуслов за развој људске цивилизације.³⁶ Такође, не постоји усаглашен став ни око тога шта представља референтни објекат на индивидуалном, регионалном и глобалном нивоу, а поставља се и питање да ли су субјекти еколошке безбедности државе, појединци, међународне заједнице или неко други. У почетку процеса секуритизације животне средине, након Другог светског рата, секуритизујући актери у еколошком сектору безбедности биле су најпре епистемичке заједнице стручњака који се баве животном средином. Оне помажу доносиоцима одлука, али и широј јавности, да разумеју узроке и размере комплексних процеса, попут глобалног загревања, подстичући тиме усвајање одређених политика. Важан медијум кроз који се њихов глас чује у ширем аудиторијуму јесу еколошке организације и покрети. Секуритизујући потези ових недржавних актера резултирали су много више политизацијом, односно стављањем одређених еколошких питања на дневни ред, него усвајањем специјалних мера, безбедносних политика и њихове институционализације. До тога је постепено почела да доводи секуритизација животне средине од државних актера. У последње време и владе су почеле да секуритизују животну средину на унутрашњем и међународном плану, у чему предњаче државе које су највише погођене еколошком деградацијом и климатским променама. Функционални актери у еколошком сектору безбедности су сви они субјекти који својим активностима утичу на динамику секуритизације, али у њој не учествују као секуритизујући актери, попут компанија које загађују животну средину, али и тржиште нових, такозваних чистих технологија. У еколошком сектору постоје и снажни десекуритизујући актери, који покушавају да убеду људство како еколошка деградација не представља претњу, попут епистемичких заједница научника и активиста који поричу климатске промене или негирају да човек има пресудан утицај на њих. Међу њима треба разликовати оне који то раде из уверења и оне који то чине из интереса или у име функционалних актера, односно загађивача.³⁷

³⁵ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 193-197.

³⁶ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, pp. 19-20.

³⁷ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 198-200.

Нивои анализе безбедности

Нивои анализе безбедности представљају аналитички конструкт помоћу којег се сложена целина интегралне безбедности дели према размери – од најмање, индивидуалне, која се налази на најнижем нивоу анализе, до највеће, глобалне, која се налази на највишем нивоу анализе. Они омогућавају да се ограничена безбедносна динамика на нивоу појединца види у великој резолуцији, као и да се на нивоу међународног система у малој резолуцији боље сагледа велика слика. Другим речима, нивои анализе организују целину хоризонтално, тако што је сваки нижи ниво садржан у вишем. У литератури се најчешће помињу четири нивоа анализе: индивидуални или људски, национални или државни, регионални и глобални.³⁸

Иако још од античког доба постоји уверење да су политичке заједнице дужне да заштите своје грађане, идеја *индивидуалне безбедности*, у облику у којем се о њој данас говори, настала је деведесетих године XX века. Појавила се по окончању хладног рата, а захваљујући ОУН популаризирана је и из унутрашњополитичког премештена у међународнополитички дискурс. *Програм Уједињених нација за развој* (United Nations Development Program – UNDP) у *Извештају о људском развоју за 1993. годину* апеловао је да „...концепт безбедности мора бити промењен, тако што ће, уместо на националну безбедност, већи нагласак бити стављен на безбедност људи, тако што ће, уместо на безбедност која је остварена наоружањем, акценат бити померен ка безбедности која је остварена људским развојем, односно тако што ће, уместо територијалне безбедности, акценат бити стављен на безбедност хране, запослења и животне средине”.³⁹ Овако дефинисана људска безбедност идентификовала је седам димензија: економску, прехранбену, здравствену, еколошку, социјеталну, политичку и личну сигурност, на основу чега је уочљиво да се она везује, како за заштиту појединца од насиља, тако и за његов свеукупни развој. Људска безбедност, у поменутих извештајима и другим документима који су касније усвојени у ОУН, као референтни објекат безбедности, препознаје човека, односно грађанина као појединца и заједницу. Држава се оспорава као референтни субјекат безбедности, а не идентификује се ко има или би требало да има такву надлежност, уз подразумевање да је она надлежна за заштиту људске безбедности. Слична уопштеност евидентна је у погледу субјекта опасности. Упркос наведеним нејасноћама, постављен је основ за шире схватање људске безбедности, којим је поред „слободе од страха” обухваћена и „слобода од оскудице”, што подразумева слободу од свега што може угрозити људски опстанак, свакодневни живот и достојанство појединца.

Концепт људске безбедности, поред чињенице да није било консензуса око његовог прецизног значења, убрзо је стекао велики број присталица, како на међународној политичкој сцени, тако и унутар академске заједнице. Међутим, научна заједница га није прихватила као универзалан, тако да су најјаче критике људској безбедности упућене управо из академске дисциплине студија безбедности. Најче-

³⁸ Исто, стр. 207-213.

³⁹ United Nations Development Program (UNDP), *Human Development Report 1993*, Oxford University Press, New York, 1993, pp. 2.

шће критике биле су да је свеобухватан, оспорив и аналитички бескористан, да подстиче интервенционизам и да се претворио у догму која само ојачава светски поредак у којем доминирају снажне државе. Без обзира на наведено, несумњиво је да је реч о политички моћном концепту, који је ушао, како у теорију, тако и у праксу људске безбедности и успео да око сличног циља – хуманизације безбедности, окупи велики број држава, међународних организација, НВО и истакнутих интелектуалаца.

Национална безбедност је термин са вишеструким значењем који се данас користи за означавање много ширег појма од изворног значења, јер се под њим подразумева жељено стање безбедности једне државе, које се постиже елиминисањем унутрашњих и спољних ризика и претњи. У најопштијем смислу подразумева слободу од страха, претњи и физичког насилја над становништвом, односно грађанима једне државе. Национална безбедност је, посматрано кроз историју, била нераздвојиво повезана са државом и њеним безбедносним сектором. Међутим, постепено је захватила политичку, економску, моралну, социјалну, културну и идеолошку сферу, посебно у заједницама у којима недостаје осећај идентитета и социјалне повезаности.⁴⁰ Због тога националну безбедност треба схватити као интегрални појам у којем су обједињена два нормативна појма – безбедности државе и безбедности друштва, при чему основни критеријум безбедности државе представља њен суверенитет, а безбедности друштва идентитет. Кроз оба термина се, у суштини, прожима егзистенција државе и друштва, јер држава губитком суверенитета престаје да буде држава, а друштво губитком идентитета престаје да постоји као суверена јединка.⁴¹

Иако је концепт националне безбедности политички веома моћан и спада међу централне концепте међународних односа, не постоји сагласност о томе шта се под њим тачно подразумева. Велики број тумачења националне безбедности, у објективном смислу речи, могуће је класификовати на различите начине. Једна од класификација може бити на њена ужа и шира одређења, при чему „ужа своде националну безбедност на средишњу категорију традиционално схваћеног појма националног интереса, односно на спољну безбедност државе”, а шира „уводе и неке друге елементе као што су одсуство претњи, политичке, економске и социјалне вредности квалитета живота као и појединце, друштвене групе и друштво у смислу објеката које треба штитити од спољних претњи”.⁴² Друга класификација може бити на традиционална одређења, на савремена проширена схватања и на „одређења која се по стилу разликују од претходних”.⁴³ Поред наведених тумачења, дефиниције националне безбедности могле би да се класификују и према следећим крите-

⁴⁰ Смиља Аврамов, „Безбедност у XXI веку”, Зборник радова, Симпозијума о војној науци - СИМВОН, Институт за ратну вештину, Београд, 2011, стр. 423.

⁴¹ Љубомир Стајић, Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007, стр. 40-41.

⁴² Андреја Савић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 52-53.

⁴³ Саша Мијалковић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стра. 182-185.

ријумима: у зависности од тога да ли се национална безбедност сагледава у објективном или субјективном смислу речи (објективистичке и субјективистичке), у зависности од времена настанка (традиционалне и модерне), у зависности од порекла њихових аутора (домаће и стране) и од тога како се претежно одређује национална безбедност (као стање, активност, способност, заштићеност и слично). Када је у питању одређивање референтног објекта безбедности, већина аутора одређује се за државу, као политичку заједницу која је субјекат међународног јавног права и међународних односа. Као референтни субјекат националне безбедности, једна група аутора изричито наводи државу, при чему је сматрају одговорном и за националну и за глобалну безбедност, док друга група, поред државе, наводи и њене грађане и наднационалне безбедносне механизме. Што се тиче фактора угрожавања националне безбедности, најчешће се уопштено помињу унутрашње и спољне претње, односно угрожавања изнутра и споља, а конкретније рат и оружана агресија, угрожавања независности, интегритета, уставног и правног поретка и субверзивне активности спољних и унутрашњих непријатеља. Проблем дефинисања појма национална безбедност долази до пуног изражаја тек приликом идентификације вредности које могу бити угрожене и дефинисања виталних државних и националних интереса које треба да штите елементи система националне безбедности. Као вредности које се штите, углавном се истичу опстанак државе и класични атрибути државности, суверенитет, независност и територијална целокупност државе, а евентуално и квалитет живота.

Различно виђење појма националне безбедности указује на разилажење у гледиштима његовог теоријског одређења, али истовремено омогућава избор и преглед заједничких елемената на основу којих се национална безбедност може дефинисати општеприхватљиво. У складу с тим, „под националном безбедношћу можемо подразумевати способност државе да самостално или у сарадњи са другим државама или организацијама заштити виталне вредности и интересе друштва од спољних и унутрашњих облика угрожавања и да тиме обезбеди опште услове за несметан политички, економски, социјални и културни развој друштва и благостање својих грађана”.⁴⁴

Регионална безбедност подразумева тежњу ка одсуству претњи у једном региону. Регион, у најопштијем смислу, представља географски појам који означава територију или акваторију средње величине, док у политичком смислу представља групу држава које повезују географска блискост и одређени ниво међузависности. Постоје бројна обележја и критеријуми на основу којих је могуће извршити идентификацију и дефинисање региона. На основу сагледавања различитог приступа овом проблему у науци о међународним односима, долази се до закључка да региони нису политички неутралне, географски објективне категорије, већ променљиве и спорне друштвене конструкције, зависне од политичких односа моћи.⁴⁵

⁴⁴ Љубомир Стајић, Радослав Гајиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007, стр. 44.

⁴⁵ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 250-251.

У студијама безбедности, осим спорадичних интересовања, регион је као категорија дуго био игнорисан. Током осамдесетих година XX века уведен је као издвојени ниво анализе, који се налази изнад људске и националне, али испод глобалне безбедности. Овај ниво анализе погодан је за разумевање безбедносних проблема који се генеришу на регионалном нивоу и који се могу превазићи само на том нивоу. На пример, сукобе у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ), током деведесетих година XX века, немогуће је разумети изоловано, већ искључиво у регионалном контексту проучавања Западног Балкана и Југоисточне Европе. И данас безбедносне проблеме држава у региону западног Балкана није могуће разумети и превазићи одвојено једне од других.

Теоријска занемаривања региона у периоду хладног рата делимично су оправдана јер су суперсиле настојале да обуздају регионалне тензије, како би избегле ескалацију сукоба у глобалне размере и евентуално избијање нуклеарног рата. Разлог за увођење регионалног нивоа анализе налази се у све комплекснијој светској политици и чињеници да динамика образаца безбедносних односа на регионалном нивоу не мора пресудно бити детерминисана структуром међународног система. Ове обрасце регионалне безбедности Бери Бузан назвао је *регионалним безбедносним комплексима* и дефинисао их је као „групу држава чије су примарне безбедносне бригае довољно међусобно повезане да се њихове националне безбедности не могу реалистично посматрати одвојено”.⁴⁶ У свету тренутно постоји девет регионалних безбедносних комплекса: европски, амерички, јужноамерички, постсовјетски, источноазијски, јужноазијски, блискоисточни, централноафрички и јужноафрички, као и два комплекса у настајању: западноафрички и источноафрички. Према концепцији регионалних безбедносних комплекса, безбедносни односи унутар региона знатно су интензивнији од односа између самих региона.

Интензивирана безбедносна сарадња у оквиру регионалних безбедносних комплекса проузроковала је сазревање анархије у појединим регионима, чиме се објашњава и настанак великог броја регионалних безбедносних иницијатива. Од половине XX века до данас, у три велика таласа, настало је преко тридесет регионалних безбедносних организација. Генерација регионалних безбедносних организација насталих у првом таласу рефлектовала је регионалну доминацију суперсила и тензије у међународној политици због њихове изражене војно-политичке конфронтације. У другом таласу настале су регионалне безбедносне организације ради одговора на појединачне безбедносне претње, регионалне економске интеграције и стварања панрегионалне политичке и безбедносне сарадње. Прелазак биполарног у униполарни међународни систем покренуо је трећи талас, који траје до данас, а у којем су настале неке потпуно нове организације, као реакција на новонастало међународно, политичко, економско и безбедносно окружење. У овом таласу је, такође, дошло и до трансформације дела постојећих организација, као и до проширења поља деловања појединих хладноратовских организација.

Глобална безбедност представља тежњу ка одсуству претњи по цео свет, односно безбедносно динамичку која се одвија на нивоу читавог света. Безбедност је

⁴⁶ Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, London, 1983, pp. 106.

кроз историју посматрана, пре свега, у унутардржавним или међудржавним оквири-ма. Међутим, у последњој деценији XX века дошло је до значајних промена у међународној заједници, као што су окончање хладног рата, информациона и комуникациона револуција и развој интеграционих процеса, које су убрзале процес глобализације и повезале свет у јединствен социјални, али и безбедносни простор. У овом окружењу сарадња постаје битна претпоставка за јачање мира, стабилности и демократског развоја.

Упркос чињеници да процес глобализације доводи до све већег уједначавања, ипак глобализацију треба схватити као мултидимензионалан и асиметричан процес који има за последицу и деструктивне појаве. Глобализација се одвија неуједначено, у различитим димензијама, попут економске, војне, правне, еколошке, културне и социјалне и узрок је регионалних и локалних напетости и конфликта. Савремени свет је због тога постао оптерећен многим неизвесностима, а његова карактеристика у области безбедности јесте смањење опасности од традиционалних војних сукобљавања и директног конфронтирања великих сила и појава мноштва нових не војних изазова, ризика и претњи.⁴⁷

Неспорно је да процес глобализације утиче на проширење значења новог појма глобална безбедност у безбедност планете Земље. То је довело до „критичне тачке у односу на редефинисање концепта безбедности, јер не постоји јединствен приступ у дефинисању глобалне безбедности који би био универзалан и прихватљив“⁴⁸ Данас постоји много дилема које прате феномен глобализације, а једно од основних питања је како она утиче на међународне односе уопште, а посебно на глобалну безбедност, односно на то да ли ће глобализација свет учинити бољим или ће бити у функцији тенденција које нужно производе подељеност и супротстављеност у свету. У глобалној анализи безбедности постоје два приступа – међудржавни, који покушава да открије како материјална подела моћи у међународном систему утиче на глобалну безбедност и транснационални, који наглашава утицај глобализације на мир и безбедност у свету. У вези са утицајем поларности на глобалну безбедност, у оквиру студија безбедности постоје три школе мишљења, које се међусобно не слажу око тога који је међународни систем најстабилнији – униполарни, биполарни или мултиполарни. Када је реч о анализи утицаја глобализације на глобалну безбедност, такође постоје три школе мишљења: глобалистичка, скептична и трансформационистичка. На једном крају спектра дебате налазе се глобалисти који сматрају да глобализација и све већа економска међузависност и интеграција чине свет безбеднијим местом за живот, а на другом крају овог спектра налазе се скептици који сматрају да су државе, како у погледу унутрашње, тако и у погледу међународне политике, и даље главни актери и како, у складу с тим, глобализација нема суштински утицај на међународну безбедност. Између глобалиста и скептика налазе се трансформационисти који избегавају крајности и сматрају да је глобализација трансформисала безбедносну агенду, али још увек не радикално.

⁴⁷ Љубомир Стајић, Радослав Гајиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007, стр. 53.

⁴⁸ Смиља Аврамов, „*Безбедност у XXI веку*“, Зборник радова, Симпозијума о војној науци - СИМВОН, Институт за ратну вештину, Београд, 2011, стр. 426-429.

Изазови, ризици и претње безбедности

Опасност и безбедност представљају међузависне појмове са вишеструким значењем. Уколико нема опасности не постоји ни потреба да се говори о безбедности. У том смислу прихватљиве су дефиниције безбедности које се односе на конкретан објект безбедности или су у вези са одређеном врстом опасности која угрожава нечију безбедност (слика 2). Сагледавање међузависности појмова безбедност и опасност подразумева сагледавање односа објекта безбедности (оно што је угрожено, односно оно што се штити), субјекта безбедности (онај који штити објект безбедности) и субјекта опасности (онај од кога или оно од чега се штити објект безбедности).

Слика 2 – Проста међузависност безбедности и опасности⁴⁹

Централно место на релацији субјект безбедности – субјект опасности заузима објект безбедности, с обзиром на то да константно заокупља њихову пажњу, чија је усмереност супротстављена. У сваком друштву постојале су вредности и интереси који суштићени, термилошки означени као објекти безбедности. Централни објекти безбедности друштвених и државних система су човек и његова права, слободе и обавезе, приватна, колективна и државна имовина и постојеће државно и друштвено уређење и територија једне државе. Вредности и интересе установљава човек као физичко или правно лице, односно као појединац или људски колективитет. Он представља субјект безбедности, који је надлежан да обезбеди објект безбедности од стварних и могућих опасности, при чему ниво и обим одсуства опасности зависи од његових могућности. Субјект опасности, такође, има

⁴⁹ Слика 2 је преузета из Милан Мијалковски, Ивица Ђорђевић, „Ризик - специфичан облик угрожавања безбедности“, Војно дело, пролеће/2010, Медија центар "Одбрана", Београд, 2010, стр. 285.

установљене виталне вредности и може бити физичко лице, односно човек као појединац или правно лице, односно људски колективитет. Предузимањем офанзивних делатности против вредности одређеног субјекта безбедности, субјекат опасности настоји да одбрани или оснажи властите вредности, на штету субјекта безбедности, који их штити, при чему се ради о двостраном супротстављеном процесу чија динамика зависи од многобројних фактора и околности. Објекат безбедности, за субјекат опасности, представља објекат деловања на којем он покушава да оствари промену у складу са својим интересима. Такво деловање представља сложен процес различитог интензитета, који се у безбедносној теорији означава као угрожавање безбедности лица, објеката, средстава, територије, друштва, државе и података. Угрожавање безбедности означава претњу нечијој безбедности, која престаје онда када једна страна оствари постављени циљ или одустане од његовог остваривања.⁵⁰ Садржајна испреплетаност процеса угрожавања безбедности у више нивоа обухвата изазов, ризик и претњу безбедности, односно безбедносне изазове, ризике и претње. Другим речима, опасност према времену испољавања може да буде стварна (испољена) и могућа (претпостављена), односно може да се разврста на *безбедносни изазов, ризик и претњу*.

Појам и класификација изазова, ризика и претњи безбедности

У савременим расправама појам безбедности и широки истраживачки оквир који он захвата све чешће се доводе у непосредан однос са појмовима изазови, ризици и претње, као и са њиховим све израженијим глобалним контекстом. Иако се ове три врсте угрожавања безбедности, односно опасности, често изговарају заједно, без прављења јасне концептуалне разлике међу њима, оне немају исто појмовно значење.

Изазов, као појам вишег нивоа, представља могућу и вероватну појаву, која је по ширини и густини утицаја свеобухватна, вишесмерна и бројна, а у вредносном смислу почетно неутрална, односно потешкоћу на коју у догледној будућности треба реаговати и одредити јој предзнак. Почетна неутралност, у зависности од реаговања субјекта опасности и субјекта безбедности, временом може да се испољи у негативном или позитивном смислу. Ако превлада негативна усмереност, изазови прерастају у ризике, а вероватноћа штетног утицаја на одређени објекат безбедности постепено се повећава. Позитивно усмерење подразумева дефинисање циља који треба постићи ради побољшања стања безбедности објекта који је угрожен негативном страном изазова. Другим речима, изазов представља најнижи ниво опасности по објекат безбедности који може, али не мора да буде извориште безбедносних ризика и претњи, с обзиром на то да је његова почетна вредност неутрална.⁵¹

⁵⁰ Милан Мијалковски, Ивица Ђорђевић, „Ризик - специфичан облик угрожавања безбедности”, Војно дело, пролеће 2010, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2010, страна 284-288.

⁵¹ Владимир Н. Цветковић, *Ризик, моћ, зитита - Увођење у науке безбедности*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 631.

Ризик је појам нижег нивоа општости, који подразумева постојање посреднијих облика угрожавања безбедности. По интензитету је конкретнији, блискији и вероватнији од изазова и може се одредити као вероватноћа или могућност наступања неког догађаја или дејства са неповољним последицама. У почетку има неутралан, али веома брзо добија негативан предзнак. Ризик представља специфичан облик опасности, јер је својствен и субјекту опасности и субјекту безбедности. Његова двостраност огледа се у томе што и субјекат опасности и субјекат безбедности постоје у неизвесном безбедном окружењу и непрекидно доносе одлуке о сопственом ангажовању, при чему је свака одлука повезана са извесним ризиком. У односу на изазов носи већи степен опасности и вероватноћу наношења штете, а његово неправовремено уочавање брзо га претвара у јасну претњу. Док изазови и претње постоје или не постоје, ризик је само више или мање вероватан. С обзиром на то да представља конкретнију опасност, ризик се може описати и као спона, односно преображај изазова у претње безбедности.⁵²

Претња се, у најширем смислу, може дефинисати као изразита и свесна намера да се нанесе конкретна штета некој особи, својини или праву, како би се објекат претње присилио на испуњавање наметнутих захтева. Такође, представља намеру спровођења казне, као и назнаку неког блиског непожељног и непријатног догађаја, односно могућност наношења зла. У односу на изазов и ризик, претња је снажнија по интензитету испољавања, са јасним знацима веома скорог наношења штете у случају изостанка брзог реаговања на њу. На почетку има негативан предзнак, јер подразумева врсту притиска са позиције силе, којим одређени објекат безбедности жели да се застраши и исцрпљује, ради присиљавања на конкретне уступке или понашање. Другим речима, претњом се неко присиљава на послушност, уценом или силом. Претње безбедности представљају конкретне појаве чије је наступање најмање неизвесно, а штетни ефекти неспорни и највећи на скали спектра појава које су реалност савремене свакодневице, а у којима одређени субјекат опасности напада вредности одређеног објекта безбедности. Дакле, реч је о угрожавајућим појавама са најнижим степеном општости и највећом дозом деструктивности.⁵³

Изазови, ризици и претње безбедности могу се класификовати у односу на неколико критеријума. Према секторима безбедности разликују се војни, политички, социјетални, економски и еколошки изазови, ризици и претње. У односу на порекло опасности, могуће је разликовати оне који су настали унутар политичке заједнице, односно унутрашње изазове, ризике и претње и оне који су настали изван ње, односно спољне изазове, ризике и претње. За сузбијање унутрашњих изазова, ризика и претњи превасходно је задужена полиција, док је за спречавање угрожавања спољна задужена војска. Међутим, у време интензивне глобализације, која доводи у питање неприкосновени значај међународних граница, смањује се број изазова, ризика и претњи који се могу класификовати на овај начин. Границу између унутрашње и спољне безбедности све је теже повући, а број изазова, ризика и претњи, који су истовремено унутрашњи и спољни, повећава се. Све то узрокује преклапања безбедносних функција различитих делова сектора безбедности, што се манифестује

⁵² Предраг Илић, „Безбедносни изазови, ризици и претње или чиниоци угрожавања безбедности”, Правне теме, Година 1, Број 2, Универзитет у Новом Пазару, Нови Пазар, 2013, стр. 34-41.

⁵³ Владимир Н. Цветковић, *Ризик, моћ, зитита - Увођење у науке безбедности*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 632.

кроз полицизацију војске и милитаризацију полиције. У односу на извор, изазови, ризици и претње могу бити изазвани људским или природним фактором. Када је реч о носиоцу, разликују се изазови, ризици и претње чији су носиоци актери и они који проистичу из процеса. Актери могу бити државни и недржавни, а по питању процеса државни и недржавни актери само су посредно носиоци изазова, ризика и претњи, док суштина опасности долази из структуре и динамике самог процеса. У односу на трендове одређене епохе, изазови, ризици и претње често се деле на старе и нове. Тако је током хладног рата нуклеарна претња била нова претња, док је конвенционални међудржавни сукоб био облик старе претње, да би након његовог завршетка међудржавни сукоб у целини почео да се сврстава у традиционалне претње, а сукоби ниског интензитета, грађански ратови и тероризам етикетирају се као нови изазови, ризици и претње. У зависности од односа снага између субјекта безбедности и субјекта опасности могу се разликовати асиметрични и симетрични изазови, ризици и претње. Асиметрични изазови, ризици и претње су они код којих се користе слабости и неспремност субјекта безбедности и рањивост објекта безбедности, како би се нанела значајна штета и тиме надоместила велика разлика у односу снага. Према времену које је потребно за њихову материјализацију, могу се разликовати краткорочни, средњорочни и дугорочни изазови, ризици и претње. На крају, у односу на степен интензитета штете коју изазивају, могуће је разликовати изазове, ризике и претње ниског, средњег и високог интензитета.⁵⁴

Перцепција безбедносних претњи

Безбедност се не односи само на „одсуство претњи по усвојене вредности”, већ и на „одсуство страха да ће дате вредности бити угрожене”.⁵⁵ У том смислу, чинилац који остварује пресудан утицај на понашање актера није објективно стање безбедности, већ субјективни осећај безбедности. Интензитет страха ретко се налази у сагласности са објективним стањем безбедности, односно материјалном моћи опасности да нанесе штету, а добар пример за то је што људи у потпуности прихватају ризик од саобраћајних несрећа, без обзира на то што оне односе много већи број жртава на годишњем нивоу од тероризма, који, с друге стране, доживљавају као једну од најопаснијих претњи националној безбедности.⁵⁶ На основу наведеног намеће се питање због чега се неке опасности третирају као изазови, ризици и претње безбедности, а неке не.

Анализа материјалних способности није довољна за разумевање зашто се нешто доживљава као претња, што се потврђује и чињеницом да прилично проблематична може бити оцена једне државе о томе да ли су намере неке друге државе

⁵⁴ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 36-38.

⁵⁵ Arnold Wolfers, „National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4, December 1952, pp. 485.

⁵⁶ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 39.

офанзивне или дефанзивне. Овај тешко решиви проблем у односима између суверених држава назива се *безбедносна дилема*, а њена суштина је у томе што се дефанзивни поступци једне државе у другој држави често тумаче као офанзивни. Поред тога, често се сопствене активности посматрају као изнуђене, а активности супарника као унапред промишљене, иза којих се налази лоша намера. На перцепцију претњи утичу и материјалне способности којима актери располажу, што је Роберт Кејген (Robert Kagan) сликовито описао на следећи начин: „Човек који је наоружан само ножем може сматрати да је медвед који се шуња по шуми опасност која се може толерисати, због тога што је ловљење медведа ножем ризичније него крити се уз наду да медвед никада неће напасти. Човек који је наоружан пушком направиће вероватно другачију рачуницу”.⁵⁷

Према Хансу Гинтеру Брауху (Hans Günter Brauch), перцепција изазова, ризика и претњи безбедности зависи од погледа на свет који имају аналитичари и креатори политике. Погледи на свет могу бити *хобсовски*, *гроцијуски* и *кантовски*.⁵⁸ Хобсовски поглед на свет је песимистичан. Према њему, у свету владају правила џунгле, при чему је свако свакоме потенцијални непријатељ, док је моћ једино средство опстанка. С обзиром на то да су моћ, ресурси и статус ограничени, никоме се не може веровати у потпуности. Онај ко је данас пријатељ, већ сутра може постати непријатељ. Односи између држава, у хобсовској перспективи, представљају игру са збиром нула, тако да добитак за једну страну неизбежно значи губитак за другу страну и обратно. Гроцијуски поглед на свет је прагматичан. Према њему, опстанак је могуће постићи и кроз сарадњу, а односи између држава могу бити на обострану корист. Друге државе нису безусловно непријатељи, већ у најгорем случају ривали, а у најбољем сарадници. Кантовски поглед на свет је идеалистички. Према њему, све државе су потенцијално пријатељи који треба заједнички да раде на остварењу универзалних вредности, попут слободе, демократије и поштовања људских права и међународног права.

Перцепција изазова, ризика и претњи безбедности, такође, може да зависи и од личности која доноси одлуке. Психолог Ерик Ериксен (Erik Erikson) писао је о томе како се код појединаца, у зависности од љубави и пажње коју су добијали у детињству, развија виши или нижи ниво основног поверења у друге особе. Према њему, основно поверење је предуслов за осећање онтолошке безбедности. Уколико постоји висок ниво основног поверења, развија се осећање онтолошке безбедности, тако да појединац доживљава социјални поредак као нормалан и предвидљив свет, над којим поседује когнитивну контролу. Код појединца се ствара „заштитна чаура” која из свести искључује све потенцијалне ризике и претње који га могу угрожити. Уколико је ниво основног поверења низак, онтолошка безбедност може лакше бити угрожена, јер појединац доживљава социјални поредак као претећи, бива паралисан страхом од промене и доживљава „унутрашњу смрт”.

⁵⁷ Robert Kagan, „Power and Weakness”, *Policy Review*, Hoover Institution, No. 113, June & July 2002, pp. 13.

⁵⁸ Hans Günter Brauch, „Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks in Environmental and Human Security”, *SOURCE (Studies Of the University: Research, Counsel, Education)*, No. 1, United Nations University, Bonn, 2005, pp. 9-10.

Повећање објективне безбедности не мора нужно утицати на повећање субјективног осећања безбедности. Поред тога што је по окончању хладног рата број оружаных сукоба почео знатно да опада, медији су створили атмосферу у којој се раширило уверење да се догађа управо обрнуто. Такође, повећање субјективног осећања безбедности не мора обавезно да утиче на повећање објективне безбедности. Владе често усвајају безбедносне мере, искључиво ради повећања сигурности и спокоја грађана, при чему уопште не смањују објективну вероватноћу неког ризика.

Процена изазова, ризика и претњи безбедности

Садржај процене изазова, ризика и претњи безбедности, сходно њиховом значају, карактеру и потенцијалу, има за циљ да укаже на могуће узроке, вероватноћу, домете, актере и последице континуираног или изненадног деловања субјекта опасности на објекат безбедности. Непредвидивост и асиметричност савремених изазова, ризика и претњи безбедности, као и способност да остварују утицај на једном или више нивоа, представљају факторе који се морају узети у обзир приликом процене. У односу на обухватност садржаја, она може бити општа и селективна. Општа процена је свеобухватна и у њој се разматрају изазови, ризици и претње са којима објекат безбедности у том моменту јесте или може бити суочен, док је селективна процена ограниченог обима, како по захвату објекта безбедности, тако и по броју и врсти изазова, ризика и претњи који се у њој разматрају. Процењом изазова, ризика и претњи безбедности долази се до закључака о потребном ангажовању субјеката безбедности на заштити објекта безбедности. Квалитет израде процене, њена ваљаност и употребна вредности изузетно су значајни за даље поступање, сходно ставовима и закључцима до којих се дошло, тако да може имати далекосежне, како позитивне, тако и негативне последице по објекат безбедности. Због тога се, у току процене, морају поштовати критеријуми предвидљивости, правовремености, употребљивости, прецизности и објективности. Процена би структурално требало да обухвати следеће садржаје:

- идентификовање изазова, ризика и претњи безбедности,
- утврђивање и анализу узрока који могу довести до настанка одређене врсте изазова, ризика и претње,
- утврђивање нивоа вероватноће испољавања изазова, ризика и претњи,
- идентификовање капацитета и потенцијала субјеката опасности који могу бити носиоци угрожавања објекта безбедности,
- предвиђање могућих последица деловања изазова, ризика и претњи,
- утврђивање могућег интензитета испољавања изазова, ризика и претњи и
- закључак о процени стања безбедности.

Идентификовање и анализа потенцијала изазова, ризика и претњи безбедности врши се сходно њиховом појмовном одређењу, критеријумима идентификације и утицају који могу да испоље на објекат безбедности. Критеријуми за идентификацију изазова могу бити: вероватноћа појављивања и испољавања штетног утицаја, свеобухватност, вишесмерност, негативно или позитивно усмерење и способност прерастања у ризик. Критеријуми за идентификацију ризика могу бити: вероватно-

ћа настанка одређене појаве са штетним последицама (услед предвидивих или непредвидивих догађаја), настанак ризика као вољно или невољно деловање одређеног субјекта опасности, могућност отклањања или смањивања утицаја ризика у зависности од нивоа појављивања и познавања појаве у којој је садржан и утицај ризика на стање безбедности. Критеријуми за идентификацију претње могу бити: вероватноћа настанка претње, као свесне намере да се угрози објекат безбедности ради принуде за испуњењем наметнутог понашања одређене појаве са штетним последицама (услед предвидивих или непредвидивих догађаја), и способност претње, као вољно или невољно деловање одређеног субјекта опасности да угрози објекат безбедности.

Након идентификовања изазова, ризика и претњи, потребно је утврдити и анализирати узроке који могу да доведу до њиховог појављивања. То је значајно са аспекта превентивног деловања, усмереног на елиминисање узрока угрожавања безбедности, односно смањивања вероватноће или интензитета испољавања одређених ризика и претњи безбедности. Том приликом треба узети у обзир могућност очекиваног угрожавања безбедности, као последице деловања људског фактора, објективних околности или интеракције ова два фактора и размотрити све околности и вероватноћу стварања повољних услова за деловање изазова, ризика и претњи безбедности.

Вероватноћу испољавања изазова, ризика и претњи могуће је исказати квалитативним и квантитативним показатељима. Квалитативни показатељи вероватноће исказују се у описној форми, док се квантитативним показатељима исказује бројчано одређење вероватноће. Ниво вероватноће испољавања изазова, ризика и претњи, у зависности од квалитативних и квантитативних показатеља, може бити: изврстан, вероватан, могућ, мало вероватан и редак (слика 3).

КВАЛИТАТИВНИ ПОКАЗАТЕЉИ			
НИВО ВЕРОВАТНОЋЕ	извесно	очекивано је да се јави у највећем броју околности	5
	вероватн	вероватно ће се јавити у највећем броју околности	4
	могуће	постоји могућност да ће се јавити	3
	мало вероватн	није потпуно искључена могућност да ће се јавити	2
	ретко	јавља се само у изузетним околностима	1
			КВАЛИТАТИВНИ ПОКАЗАТЕЉИ

Слика 3 – Утврђивање вероватноће испољавања изазова, ризика и претњи

У процени могућег угрожавања објекта безбедности потребно је сагледати капацитете и потенцијал субјекта опасности који могу бити носиоци угрожавања објекта безбедности. Такође је, у зависности од очекиваног, односно процењеног начина угрожавања безбедности, потребно извршити и анализу евентуалног ангажовања капацитета у претходним периодима угрожавања објекта безбедности.

Угрожавање објекта безбедности, деловањем изазова, ризика и претњи, током одређеног периода, може довести до последица, које подразумевају настанак штете на њему. Поред непосредно нанете штете, постоје и посредно изазване последице, које могу бити доминантне у односу на штету изазвану на самом објекту. У зависности од тога да ли се изазови, ризици и претње посматрају појединачно или у читавом спектру њиховог деловања, обим очекиване штете може да се изрази кроз облике укупне штете (као збир свих појединачних) и парцијалног дејства (као збир две или више) или по врстама настале штете у односу на оштећени објекат. Последице деловања изазова, ризика и претњи, с обзиром на остварене ефекте, могу се исказати квалитативно, у описној форми, као катастрофалне, значајне, средње, мале и безначајне и квантитативно, доделом одговарајућих бројчаних вредности од 1 до 5. Сабирањем бројчаних вредности за одређење вероватноће испољавања изазова, ризика и претњи и бројчаних вредности за исказивање последица које настају њиховим деловањем, може се доћи до укупних квантитативних показатеља о последицама (слика 4).

У зависности од збира квантитативних показатеља вероватноће испољавања изазова, ризика и претњи безбедности и могућих последица, које настају угрожавањем безбедности, идентификовани изазови, ризици и претње имају различит интензитет испољавања који је могуће градирати као: екстремно висок (збир је у интервалу од 9 до 10), висок (збир је у интервалу од 7 до 8) средњи (збир је у интервалу од 5 до 6) и низак (збир је у интервалу од 2 до 4).

		ПОСЛЕДИЦЕ				
		катастрофалне (5)	значајне (4)	средње (3)	мале (2)	безначајне (1)
НИВО ВЕРОВАТНОЋЕ	извесно (5)	(10)	(9)	(8)	(7)	(6)
	вероватно (4)	(9)	(8)	(7)	(6)	(5)
	могуће (3)	(8)	(7)	(6)	(5)	(4)
	мало вероватно (2)	(7)	(6)	(5)	(4)	(3)
	ретко (1)	(6)	(5)	(4)	(3)	(2)

Слика 4 – Укупни квантитативни показатељи последица

Закључак о процени угрожености одређеног објекта безбедности доноси се на основу изведених закључака из појединачних процена изазова, ризика и претњи, који делују или се процењује да, у одређеном периоду под одређеним условима, могу деловати на објекат безбедности. У зависности од закључака о процени угрожености објекта безбедности, до којих се дошло у претходним фазама поступка из-

раде процене и предлога мера и поступака за супротстављање угрожавању безбедности, надлежни органи, у складу са постојећом структуром и надлежностима управљачког и извршног дела система одбране, доносе одлуку о начину реаговања, ради супротстављања деловању изазова, ризика и претњи безбедности.⁵⁹

Савремени изазови, ризици и претње безбедности

Списак доминантних изазова ризика и претњи безбедности мењао се кроз историју и зависио од многобројних фактора, од којих су најзначајнији технологија, политика и психологија. Савремени свет карактерише продубљивање старих и настајак нових изазова, ризика и претњи, који су захватили и унутрашње и међународне односе, а испољавају се у различитим облицима, зависно од политичког, економског и културног развоја појединих земаља и региона. Промене које су се догодиле развојем модерног друштва донеле су нове безбедносне изазове, ризике и претње, док су старе добиле нове димензије и битно промениле свој појавни облик. Настајак нових изазова, ризика и претњи везује се за окончање хладног рата и нестанак биполарне поделе света. Доминантна безбедносна претња током више од пет деценија долазила је од супротстављених блокова и била је изражена као нуклеарна претња. Нуклеарно наоружање, помоћу којег је могуће уништити целокупан људски живот на Земљи, учинило је да се све остале претње по безбедност људи и држава доживљавају мање страшним. Период хладног рата је специфичан и по томе што је безбедност угрожавао „познати непријатељ”, што су били јасно постављени и разграничени циљеви и што је постојала реална могућност предвиђања реакције супротстављене стране. Управо у овој чињеници постоји и основна разлика у односу на савремене изазове, ризике и претње безбедности, који углавном долазе од недржавних актера. Наиме, већи број значајних опасности данас не долази од једне или више држава, већ од недржавних субјеката, који су у већој или мањој мери неконтролисани. Окончањем хладног рата, када је опасност од нуклеарног уништења стављена у други план, људи су поново почели умерено да се плаше већег броја других опасности. Неке од њих постојале су и раније, али нису биле у првом плану (тероризам, миграције, пандемије и грађански ратови), неке нису биле у тој мери забрињавајуће изражене као у данашњем свету (климатске промене), док су се неке, захваљујући новим технологијама, појавиле први пут у историји (информатичке претње).⁶⁰

Државе се труде да препознају безбедносне изазове, ризике и претње и да их опишу у стратегијско-нормативним документима, као што су стратегија националне безбедности и стратегија одбране. У овим документима наводе и листу вредности које је потребно заштитити, односно објекте безбедности, као и стратегију њихове заштите. *Стратегија националне безбедности САД из 2010. године* почиње

⁵⁹ Драган Татомир, „Процена изазова, ризика и претњи безбедности Републике Србије у функцији планирања употребе Војске Србије”, *Војно дело*, пролеће/2011, Министарство одбране Републике Србије, Медија центар "Одбрана", Београд, 2011, стр. 41-55.

⁶⁰ Филип Ејдус, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 42.

текстом: „На почетку XXI века, Сједињене Америчке Државе суочавају се са широким и комплексним низом изазова за нашу националну безбедност. Баш као што је Америка помогла да се одреди ток XX века, сада морамо изградити изворе америчке снаге и утицаја и обликовати међународни поредак тако да буде у стању да превазиђе изазове XXI века”.⁶¹ У наставку овог документа наводи се да постоје непосредне и потенцијалне опасности по међународну безбедност и безбедност САД. Као главна непосредна опасност идентификује се међународни тероризам, који угрожава безбедност САД и многих других држава, а као доминантне потенцијалне опасности: ширење оружја за масовно уништење, које може да доведе до нуклеарног рата, постојање неуспелих држава, које представљају опасност од могућих регионалних и глобалних сукоба, евентуална појава нових регионалних сила са експанзионистичким претензијама и сајбер напади, односно претње системима на којима функционишу и опстају држава, привреда и војска. Такође, наведен је и низ претњи које проистичу из процеса глобализације, попут глобалне криминалне мреже, пандемија, климатских промена, дубоких културних и демографских тензија, растуће потражња за ресурсима и брзе урбанизације.⁶² За разлику од САД које, без сумње, имају хобсовски поглед на свет, Европска унија (ЕУ), вођена кантовским идеалима, свој први стратегијско-нормативни документ – *Европску стратегију безбедности из 2003. године*, започела је дијаметрално супротном оценом: „Европа никада није била тако напредна, тако безбедна, ни тако слободна. Насиље из прве половине XX века уступило је место периоду мира и стабилности, без преседана у европској историји”.⁶³ Због ове разлике у перцепцијама стратешког окружења, Роберт Кејген је иронично написао да Америка и Европа живе на две различите планете – Америка на Марсу, а Европа на Венери.⁶⁴ Међутим, ЕУ је већ у *Европској стратегији безбедности из 2009. године* своја гледишта, по питању изазова, ризика и претњи безбедности, приближила гледиштима САД. Тако се на почетку поменутог документа наводи: „Ипак, двадесет година после Хладног рата, Европа се суочава са све сложенијим претњама и изазовима”, а нешто даље и: „Европска стратегија безбедности идентификовала је низ претњи и изазова нашим безбедносним интересима. Пет година касније, они нису нестали: неки су постали значајнији и све сложенији”.⁶⁵ *Европска стратегија безбедности* наводи пет кључних претњи по безбедност ЕУ. То су тероризам, пролиферација оружја за масовно уништење, регионални сукоби, неуспеле државе и организовани криминал. Поред основних, наведене су и претње попут пандемија, климатских промена, пиратерије на мору и угрожавања енергетске зависности, а наведено је и да стварање сценарија претњи представља посебан изазов, јер је свака чланица ЕУ јединствена, тако да изазови,

⁶¹ *National Security Strategy*, The White House, Washington, May 2010, pp. 1.

⁶² Тодор Марковић, „Обнова светског лидерства”, Војно дело, Медија центар Одбрана, Београд 2010, стр. 34-37.

⁶³ *Безбедна Европа у бољем свету: Европска стратегија безбедности*, ISAC Fond (International and Security Affairs Centre), Београд, 2006, стр. 3.

⁶⁴ Robert Kagan, "Power and Weakness", *Policy Review*, Hoover Institution, No. 113, June & July 2002, pp. 3.

⁶⁵ *European Security Strategy: A Secure Europe In A Better World*, Council of the European Union, Brussels, 2009, pp. 7-11.

ризичи и претње безбедности варирају од државе до државе, што захтева посебну анализу.⁶⁶ Када је реч о *Стратегији националне безбедности Руске Федерације до 2020. године*, у погледу изазова, ризика и претњи безбедности наведено је: „Повећана је угроженост свих чланова међународне заједнице у светлу нових изазова и претњи” и „Неадекватност постојеће глобалне и регионалне архитектуре, оријентисане, посебно у Евро-Атлантском региону, само на Организацију Северноатлантског савеза, као и несавршеност правних инструмената и механизма све више представљају претњу за међународну безбедност”.⁶⁷ У наведеном документу, као главне претње националној безбедности, у сфери државне и јавне безбедности, идентификоване су: обавештајна и друга делатност специјалних служби и организација страних држава, као и појединаца; активност терористичких организација, група и појединаца; екстремистичка делатност националистичких, верских, етничких и других организација и структура; активност транснационалних криминалних организација и група, везана за илегалну трговину наркотицима, оружјем, муницијом и експлозивним средствима и пораст кривичних дела, усмерених против појединаца, имовине, државне власти и друштвене и економске безбедности, као и оних која делују у спрези са корупцијом. Поред кључних, наведене су и претње попут једностраног коришћења силе у међународним односима, неслагања између главних учесника у међународној политици, ширења оружја за масовно уништење и његовог коришћења од стране терориста, незаконитих активности у биолошкој, сајбер и области високе технологије, проблема животне средине, епидемија, дефицита пијаће воде и могуће ескалације оружаних сукоба у близини државних граница Руске Федерације (РФ).

Закључак

На светској сцени одиграли су се многи процеси. Упоредо се одвијају процеси и новине, као што су транзиција, нови светски поредак, глобализација, што значи да сваки од њих, сам за себе, али и сви заједно, подразумевају рапидне промене у сфери развоја већине држава у свету.

Концепти и институционални модели безбедности мењали су се са динамиком развоја људског друштва. Историјски посматрано, безбедност је одувек била нераскидиво повезана са државом и њеном војном силом, при чему је, упоредо са настајањем модерних политичких форми, постепено захватала социјалну и политичку сферу.

У теоријским разматрањима безбедности изражена је разлика у схватању појма безбедности државе и појма безбедности друштва. У основи ове разлике је чињеница да аспект безбедности државе представља његов идентитет, односно свест о припадности заједници. Заједничко за оба појма у суштини јесу опстанак и

⁶⁶ Kim Mattsson, *Contemporary Threats: Terrorism And The Challenges For Armed Forces - A Finnish Point Of View*, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge, 31 July 2007, pp. 8-10.

⁶⁷ *Стратегија националне безбедности Руске Федерације до 2020. године* (Утврђена Указом Президента Руске Федерације од 12. маја 2009. г. № 537), <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>, време приступа 30. март 2014. године.

заштита државе и друштва. Рад Копенхашке школе студија безбедности, у вези са постојећим проблемом редефинисања концепта безбедности, представља једно од најинтересантнијих збивања у савременим студијама безбедности.

Будућа безбедносна слика биће одређена новим системом безбедности. Очекује се да промене које долазе стварају услове да службе и снаге безбедности на нове изазове, ризике и претње реагују новим облицима и методама заштите. Почетак 21. века, са глобализацијом и другим промена, јасно указује на то да долази до нове глобалне, регионалне и националне безбедности, и сасвим је јасно да ће се у новим околностима указати потреба за новим решењем заштите.

Литература

[1] Аврамов С.: „*Безбедност у XXI веку*”, Зборник радова, Симпозијума о војној науци – СИМВОН, Институт за ратну вештину, Београд, 2011.

[2] Baldwin A. D.: „*The Concept of Security*”, Review of International Studies, Vol. 23, No. 1 January 1997.

[3] Buzan B., Hansen L.: The Evolution of International Security Studies, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

[4] Buzan B., Waever O. & de Wilde J.: Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

[5] Гађиновић Р.: *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

[6] Димитријевић В.: *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973.

[7] Ђорђевић О.: Лексикон безбедности, Партизанска књига, Београд, 1986.

[8] Ејдус Ф.: *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник, Београд, 2012.

[9] *European Security Strategy: A Secure Europe In A Better World*, Council of the European Union, Brussels, 2009.

[10] Илић П.: „*О дефинисању и дефиницијама националне безбедности*”, Војно дело лето/2012, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2012

[11] Илић П.: „*Безбедносни изазови, ризици и претње или чиниоци угрожавања безбедности*”, Правне теме, Година 1, Број 2, Универзитет у Новом Пазару, Нови Пазар, 2013.

[12] Иванчевић Н.: *Систем безбедности Југославије – Увод у теорију система интегралне безбедности*, ФОЗ, Београд, 1993.

[13] Kagan R.: „Power and Weakness”, *Policy Review*, Hoover Institution, No. 113, June & July 2002.

[14] Ковач М.: *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности: теоријске основе*, Свет књиге, Београд, 2003.

[15] Ковачевић С.: *Основи система ДСЗ*, ВШУП, Београд, 1980.

[16] Kolodziej A. E.: *Security and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

[17] Марковић Т.: „*Обнова светског лидерства*”, Одбрана, Медија центар Одбрана, Београд, 15. јул 2010.

[18] Mattsson K.: Contemporary Threats: Terrorism And The Challenges For Armed Forces – A Finnish Point Of View, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge, 31 July 2007.

- [19] Мијалковић С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
- [20] Мијалковски М., Ђорђевић И.: „Ризик – специфичан облик угрожавања безбедности”, *Војно дело*, пролеће/2010, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2010.
- [21] Милетић С.: *Полицијско право*, I књига, Полицијска академија, Београд, 1997.
- [22] National Security Strategy, The White House, Washington, May 2010.
- [23] Савић А.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
- [24] Симић Р. Д.: *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ: ФПН, Београд, 2002.
- [25] Стратегија националне безбедности Републике Србије, *Службени гласник РС*, број 88, 28. октобар 2009.
- [26] Стајић Љ., Гађиновић Р.: *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007.
- [27] Smith S.: „The discipline of international relations: still an American social science?”, *British Journal of Politics & International Relations*, Vol. 2, No. 3, 2002.
- [28] Станаревић С., Ејдус Ф. и сарадници: *Појмовник безбедносне културе*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009.
- [29] Татомир Д.: „Процена изазова, ризика и претњи безбедности Републике Србије у функцији планирања употребе Војске Србије”, *Војно дело*, пролеће/2011, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2011.
- [30] Цветковић, Н. В.: *Ризик, моћ, заштита – Увођење у науку безбедности*, Службени гласник, Београд, 2010.
- [31] Cable V.: „What is International Economic Security”, *International Affairs*, Vol. 71, No. 2, April 1995.
- [32] United Nations Development Program (UNDP), Human Development Report 1993, Oxford University Press, New York, 1993.
- [33] United Nations Development Program (UNDP), Human Development Report 1994, Oxford University Press, New York, 1994.
- [34] Commission on Human Security, Human Security Now, New York, 2003.
- [35] Wolfers, A.: „National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4, December 1952